

Fra Jerne Sogn.

Af pens. Lærer *H. H. Sørensen*, Veldbæk.

Jeg vil her forsøge at samle en Del af de spredte Optegnelser og de mange Minder, jeg har opbevaret om, hvorledes Livet har formet sig i Jerne Sogn, hovedsagelig i de sidst forløbne 75 Aar.

Indtil 1. Januar 1894 bestod det gamle Jerne Sogn af 14 Landsbyer og havde et Jordtilliggende af 5232 Tdr. Land, hvorpaa der ved Matriklen 1844 var paa-lignet 242 Tdr. 7 Skp. 2 Fdkr. $1\frac{5}{8}$ Alb. Hartkorn. Ved Aaret 1840 havde de 14 Byer, hvoraf Sognet bestod, omtr. 500 Jndbyggere, i 1921 har de 11 Landsbyer, som *nu* udgør Jerne Sogn, 4500 Indb. Sammen med Esbjerg danner Sognet Ribe Amts 2den Valgkreds.

Sognets Byer.

	Tdr.	Skp.	Fdk.	Hartk. Alb.
Jerne (med Kirke og Præstegaard) . . .	33	„	„	$\frac{1}{4}$
Bollesager (med et Komplex af Skoler)	14	7	„	$1\frac{3}{4}$
Gammelby (med Hoved- og Forskole)	16	5	2	$1\frac{1}{2}$
Maade med de to Lykkegaarde	25	6	3	$1\frac{1}{2}$
Novrup (med Forskole)	39	4	1	„
Uglvig (før 1, nu 5 Gaarde)	13	6	„	$2\frac{1}{4}$
Tovrup (før under Novrup)	4	4	3	$2\frac{1}{2}$
Veldbæk (med Skole og Gymnastikhus)	28	2	1	$\frac{3}{4}$
Kvaglund	12	5	„	$2\frac{1}{4}$
Spangsbjerg	10	2	2	$2\frac{1}{4}$
Vognsbøl (købt af Esbjerg ved den nye Havns Anlæg)	9	5	2	$\frac{1}{4}$
Strandby, Esbjerg og Rørkær	49	1	2	$\frac{3}{4}$

Fra 1. Jan. 1909 er Sognets Tiender afløste med 66,480 Kr. 59 Øre, hvoraf Statskassen betaler 14621 Kr. 81 Øre, Tiendeyderne 51858 Kr. 78 Øre.

Skolevæsenet.

Jerne fik sin første fast ansatte Degn i 1740. Han fik Bolig i den daværende Degnebolig, der laa Øst for Jerne Kirke, omtrent paa samme Sted, hvor der endnu er Bolig for Kirkesangeren.

Ved Lov af 23. Januar 1739 var det bestemt, at der skulde bygges Skoler i alle Sogne paa Landet, hvor der forhen ikke fandtes nogen offentlig Skole. De skulde bygges og opretholdes ved Skat paa Sognets Beboere, og alle Børn, der ikke nød Undervisning paa anden Maade, skulde søge dem og undervises af den ansatte Degn. Aaret efter ændredes Loven saaledes, at det paalagdes Godsejerne eller Proprietærene at opføre Skolerne. De ømmede sig imidlertid ved Udgifterne og trak Tiden ud, hvor det lod sig gøre, saa der forløb flere Aar, før Loven skete Fyldest.

Paa den Tid var Magister Maturin Castensen Præst i Jerne og Skads. Desuden var han en stor Godsejer, saa det var hans Pligt efter Loven at opføre en Skole i Jerne, hvor der før ingen var. Men han forstod at trække Tiden ud med Forberedelserne. Endelig fik han Tømmeret til en Skole samlet og tilhugget; men derved blev det. Det tilhugne Tømmer blev henlagt oven over Kirkens Hvælvinger, hvor det laa indtil Castensens Død i 1747. Derefter indgav Degnen Johannes Brink en Ansøgning til Kancelliet om at faa den haardt tiltrængte Skole opført, hvad saa ogsaa skete. I de følgende 100 Aar var den Sognets eneste Skole, der i 1826 kun blev udvidet med ét Fag og samtidig under-

gik en grundig Reparation baade paa Tag og Fag. Simpel var den alligevel, og først i 1847 blev den afløst af to nye Skolehuse.

Ved Reparationen i 1826 var Skolestuen paa 3 Fag og havde en Højde af 3 Alen. Gulvet blev belagt med røde Mursten, og Bordene stod paa nedrammede Pæle; dette forandredes nu saaledes, at de kunde flyttes, hvis det ønskedes. De var indrettet saaledes, at der sad to Rækker Børn med Ansigterne vendt mod hinanden ved hvert Bord. Sandbordet var anbragt i Skolestuens sydvestlige Hjørne. Bordpladen var vandret, og en Liste paa et Par Tommers Højde var sømmet fast om Pladen for at holde paa Sandet, der var lagt over den. De smaa Børn, der blev anbragt ved Sandbordet, fik hver en lille rund Pind til at tegne Tallene og Bogstaverne med i det fugtige Sand. Naar saa Arbejdet var efterset af Læreren eller Bihjælperen, skulde Børnene med deres Pinde jævne og glatte Sandet og derefter begynde igen efter en Tabel med lignende Arbejde. Jeg mindes, at hvert Barn havde sit Nummer, der var malet paa en Liste under Loftet. Under dette blev vi opstillet, naar Læreren kom ind i Skolestuen. Om han brugte Fløjten ved denne Lejlighed, husker jeg ikke. — Langs Midten af de to Dobbeltborde var opsat et Stativ, hvorpaa Tabellerne, der brugtes til at skrive og regne efter, samt smaa Danmarkskort var ophængt. Skolens Vægge var prydet med Stave- og Læsetabeller; ved hver af disse var opstillet to Børn og en Bihjælper. Han var forsynet med en Pegepind paa omtr. $\frac{1}{2}$ Alens Længde; med den skulde han pege paa Bogstaverne, som Børnene skulde udtale og lægge sammen. Men han brugte den jo rigtignok ogsaa til, hvad den *ikke* var bestemt til, hvilket de lerklinede Vægge, navnlig om

Foraaret, afgav et tydeligt Vidnesbyrd om; thi næsten alt Kalkpudset var da faldet ned, saa at Murstenene og Træstolperne stak frem. — Skolens Forstue, hvis Gulv var belagt med Rullesten, strakte sig over 1 Fag gennem hele Huset; men den var delt ved en Skorstén, hvorfra der fyredes i Skolens Bilæggerovn. Indgangen var for Børnene mod Nord, for Degnen mod Syd ud til Gaardspladsen. Øst for Forstuen var Brændselsrum baade til Skolens og til Degnens Brug. Reparationen i 1826 skal have kostet 97 Rdlr. Nu til Dags er saadan en Sum kun lille, men i Datiden var den ikke ubetydelig; Bønderne sad i Armod, og Landet havde endnu ikke forvundet Statsbankerotten og de andre Landsulykker.

Endnu i 19 Aar benyttedes denne Sognets første og eneste Skole; saa afløstes den af de nye Skoler, en i Veldbæk og en i Bollesager. Men da var den indbyrdes Undervisning i kendelig Tilbagegang, skønt man endnu havde de befalede Apparater, der gik ind i den ene af de nye Skolers Materiel. Efter den stærke Kritik fra dygtige og forstaaende Mænds Side kunde den indbyrdes Undervisning ikke holde sig. I 1848 forsvandt de sidste Rester.

De Degne, som i Hundredaaret 1747—1847 besørgede Undervisningen i Jerne Skole, var

1. Johannes Brink, Degn fra 1740—1780.
2. Peder Brandt, fra 1780—1808.
3. Hans Adolf Brorson Fogtmann, fra 1808—1847, da han døde.

Saa blev Degneembedet nedlagt, og Skads Sogn fik sin egen Kirkesanger.

I 1842 fik Jerne-Skads Kommune valgt sit første Sogneforstanderskab, men Valgdeltagelsen var kun ringe.

Det var hovedsagelig kun Gaardmændene, der mødte, og Valget faldt da ogsaa paa de største og mest fremtrædende Gaardmænd i Kommunen. Der forestod netop nu en meget betydelig Forandring af Jerne Sogns Skolevæsen, idet den gamle Degnebolig ikke længer kunde rumme alle Sognets skolepligtige Børn. Efter mange og lange Forhandlinger besluttedes det, at Sognet skulde deles i to Skoledistrikter, hver med sit Skolehus, og at der skulde ansættes en Hjælpe-lærer til at undervise hver Skoles nederste Klasse vekselvis tre Dage ugentlig om Vinteren, medens Hovedlæreren skulde undervise begge Klasser om Sommeren, øverste Klasse kun om Vinteren, skiftevis i hver Skole. Vinterlærerens Løn sattes til 6 Tdr. Byg efter Kapitelstakst samt Kost og Bolig i Nærheden af Skolen. Hovedlæreren skulde have 8 Skilling i Kostpenge, naar han underviste i den Skole, der laa udenfor hans eget Distrikt. Alt dette skulde træde i Kraft fra 1. Novbr. 1845. Skoledirektionen approberede Planen; men da alt var afgjort, kom der Uro mellem Beboerne, som saa henvendte sig i en Adresse med 65 Underskrifter til det kgl. danske Kancelli om at faa Lov til at beholde den gamle Skole, kun med Tilføjelse af en Tilbygning; en Procurator Kruse i Varde forfattede Adressen. Men denne Henvendelse blev frugtesløs. I Sommeren 1847 byggedes saa den nye Skole i Veldbæk, Øst for Gaardene og den daværende Branddam; dens Vinduer vendte mod Syd ud mod Engvejen, mærkeligt nok, da der dengang ikke fandtes Beboere Syd for Skolen. Pladsen var uheldig valgt, og dog fik Skolen Lov til at ligge der indtil 1875, da den blev nedbrudt, og den nuværende Veldbæk Skole blev bygget ved Jernbanen. Ved den førstnævnte Veldbæk Skole var der mærkeligt

nok ingen Brønd, saa Børnene maatte hente Drikkevand i en Gaard i Byen; i Vestenden af Skolehuset var der en lille Lejlighed for en enlig Kvinde, der som Vederlag for Husly skulde fyre i Skolens Bilæggerovn. Man kan spørge: Klagedes der da ikke fra Befolkningens Side? Nej, sligt tænkte man dengang slet ikke paa, naar der blot kunde spares Penge.

Samme Aar (1847) døde Degnen Fogtmann, og Degneembedet blev nedlagt. Lærer Kristen Madsen Bilstoft i Vester Nykirke fik saa Embedet som Lærer og Kirkesanger i Jerne med Bolig i den gamle Degnebolig. I 19 Aar beklædte han dette Embede, indtil han tog sin Afsked fra 1. Januar 1866. Det var ikke nogen let Gerning for en ældre Mand hver eneste Skoledag Sommer og Vinter at vandre $\frac{1}{4}$ Mil fra sit Hjem til de to Skoler. Bilstoft døde 3. Juni 1873 i Maade hos sin yngste Søn, hvor han havde haft Ophold i nogle Aar. — I Bollesager, hvor man først havde maattet nøjes med lejet Lokale, opførtes i 1848 en Skole, omtrent paa samme Sted, hvor den nuværende, i 1882 opførte Skolebygning ligger. Men først omtr. 20 Aar efter Ordningen af 1847 blev det fastslaaet, at Sognet skulde deles i to Skoledistrikter, hver med sit Skolehus og med faste Grænser. Til Veldbæk Skoledistrikt henlagdes 147 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, til Bollesager do. 95 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. $\frac{5}{8}$ Alb. Hartk. Læreren ved Bollesager Skole skulde tillige være Kirkesanger og oppebar da Offer og Accidenser af hele Sognet, samt beholdt Skolelodden paa 7 Tdr. Land. Læreren ved Veldbæk Skole skulde være Seminarist, men Embedet var beregnet paa en ugift Lærer; der skulde jo spares baade paa rette og urette Steder. Ordningen, der blev approberet i 1863, skulde først træde i Kraft ved Lærer Bilstofts Afgang, som jo

indtraf fra 1. Jan. 1866. Imidlertid begyndte man allerede fra 1860 at indføre Forandringer i den gamle Skoleplan, hvilket blev ret føleligt for Forf. af nærværende Fremstilling. Jeg var fra 1. Novbr. 1859 til 1. Maj 1860 antaget som Vinterlærer ved begge Skolerne, men fik i Januar 1860 den overraskende Meddelelse fra Skolekommissionen, at jeg fra 1. Feb. skulde undervise begge Klasser i Bollesager Skole, mens Bilstoft skulde have begge Klasser i Veldbæk Skole. Jeg gjorde Indsigelse, men det hjalp ikke. De 2 næste Vintre havde en ung Seminarist Nielsen Pladsen i Bollesager; han døde i Foraaret 1862, hvorefter jeg den følgende 1. Novbr. fik Pladsen for anden Gang og beholdt den til 1. Juni 1865, da jeg tog paa Seminariet. Jeg fik under denne min anden Besørgelse af Embedet udvirket, at Undervisningstiden udvidedes med 2 Maaneder (Maj og Oktober) for nederste Klasses Vedkommende, mens øverste Klasse samtidig var fri; Skoleforsømmelserne blev da færre.

Det uheldige i Valget af Pladsen for Veldbæk Skole (1847) viste sig ogsaa i, at der var intet Afløb for Regnvandet mod Syd, men rigelig Tilstrømning fra Nord, saa Vejen til Skolen mod Vest var tit i en saadan Tilstand, at Børnene ikke kunde komme tørskoede til Skolen. Desuden burde Skolen have ligget længere mod Nord af Hensyn til Beboerne i Tovrup, som hørte med til Skoledistriktet, men som fik en Skolevej paa næsten $\frac{1}{2}$ Mil. Det klagede de Tovrup Folk saa over i 1867, idet de gjorde gældende, at der nu var 20 Børn i Tovrup. Sogneforstanderskabet vilde dog ikke lade det gælde, da der kun var 5 skolepligtige af de 20 Børn; og Skoledirektionen holdt med Sogneforstanderne, som dog forpligtedes til at holde Skolevejen fra Tovrup i brugbar og passabel Stand. Dette Paalæg blev efterkommet for

saa vidt, som Sogneforstanderne lod samle en Del store flade Kampestén, af hvilke der fandtes mange i Byen paa den Tid; de blev nedlagt med passende Mellemlum langs Nordsiden af Skolevejen, og Børnene maatte da hoppe fra den ene Sten til den anden. Dette var til stor Morskab, især for Drengene, naar det lykkedes at skubbe til en eller anden Kammerat, saa han kom ned i Pløret og fik Træskeene fyldte med Vand. At skaffe Vandet Afløb fra Vejen var der ingen, der tænkte paa.

Fra 1. Oktbr. 1865 blev Seminarist Niels H. Kristensen konstitueret som Vinterlærer ved Bollesager Skole indtil 1. Maj 1867. Grunden til denne Konstitution var, at man vilde vinde Tid til at faa den nye Skoleplan sat ud af Kraft, saa at man kunde blive fri for Delingen af Sognet i de to Skoledistrikter og bevare Degneboligen i Jerne med en ny Skole for den tilkommende Lærer og Kirkesanger. Det lykkedes alligevel ikke at faa den nu engang vedtagne Skoleplan omstyrtet. Men forøvrigt er det forstaaeligt, at man var betænkelig ved at nedlægge den gamle Degnebolig; den laa midt i Sognet og nær ved Kirken og var med sin gamle Have og den smukke Lindeallé en Pryd for Sognet, der var saa fattigt paa Træplantning.

Efter Bilstofts Afgang blev en forhenv. sønderjydske Lærer C. A. Pedersen kaldet til Lærer og Kirkesanger med Tilladelse til selv at vælge, ved hvilken af de to Skoler han vilde have sin fremtidige Arbejdsplads. Han valgte saa Bollesager Skole, da N. H. Kristensens Konstitution ophørte 1. Maj 1867. Pedersen forflyttedes i 1895 til Esbjerg som Kordegn, hvor han virkede til 1901. Han døde i Jerne 19. Decbr. 1917 og begravdes paa Jerne Kirkegaard. I en Alder af 79¹/₄ Aar havde han faaet Dannebrogskorset. Da han tiltraadte Em-

bedet, blev den gamle Degnebolig nedbrudt, og en ny opførtes i Sommeren 1866; den er endnu Kirkesangerens Bolig.

Ved Veldbæk Skole blev Bendix Madsen den første fastansatte Lærer; han var Seminarist fra Jelling og blev Lærer i Veldbæk fra 18. Juni 1867 til 11. Januar 1873, da han forflyttedes til Vilslev; han bor nu i Vejen som pensioneret Lærer. Tilstanden i Veldbæk Skole skildrer han saaledes: „Børneantallet var omtrent 70, fordelt i to Klasser. I de to første Aar af min Lærertid brugtes Balles Lærebog og Bibelhistorie samt Luthers Katekismus; siden indførtes efter Samraad med Provst Assens Balslevs Lærebog og Bibelhistorie. Skolebygningen var tarvelig, og Lærerbolig fandtes ikke; med Undervisningsmidler var Skolen kun daarligt forsynet. Skolestuens Kakkellovn var meget daarlig, men Brændselet, som Beboerne leverede, var om muligt endnu daarligere. For Afsavn af Brændsel til eget Brug fik jeg af Kommunekassen 36 Kr. aarlig. Børnene var flinke, og Hjemmene omfattede Skolen med Agtelse og Tillid; det var jo et stort Gode.“

Efter Bendix Madsens Forflyttelse søgte jeg (H. H. S.), der da var Andenlærer ved Jetsmark søndre Skole i Vendsyssel, efter nogen Betænkelighed — paa Grund af de daarlige Boligforhold — Embedet og fik det fra 8. Marts 1873. I dette Embede blev jeg siddende indtil min Afgang 1. Januar 1906. I 1875 var den nye Skole bleven opført, ganske vist kun med ét Klasseværelse; i 1881 tilbyggedes der dog et Klasseværelse og antoges en Vinterlærer. Beboerne i Tovrup klagede ligesom nogle Aar tilbage over, at Bygningen ikke var opført nordligt nok; men det toges der heller ikke nu noget Hensyn til. Da Børneantallet i Veldbæk tiltog

stærkt, byggedes der i 1905 en Forskole i Gammelby, som i 1915 fik sit eget Skoledistrikt med en ny opbygget Hovedskole. R. Henriksen blev denne Skoles første Lærer. Nu arbejdes der endda paa Oprettelsen af et nyt Skoledistrikt i den østre Del af Sognet. — De 3 Byer Esbjerg, Rørkær og Strandby hørte oprindeligt til Bollesager Skoledistrikt; men da Befolkningen i Esbjerg efter Havnens Anlæggelse var vokset saa stærkt, at Børnene derfra ikke kunde rummes i Distriktets Skole, vedtoges det, at der i Sommeren 1877 skulde opføres en tidssvarende Skole i Esbjerg. Det blev en to-etages Bygning med 5 Klasseværelser samt Lejlighed for Første- og Andenlæreren og et Værelse til Vinterlæreren. Førstelærerens Løn sattes til 6 Tdr. Rug og 35 Tdr. Byg efter Kapitelstakst samt Skolepenge efter Loven, desuden Brændsel til Skolens og Lærerens Brug samt 300 Kr. for manglende Jordlod. Skolen toges i Brug fra 1. Oktbr. med 137 Børn fordelt i 3 Klasser. Der var dem, der mente, at alle 5 Klasseværelser vilde aldrig blive tagne i Brug; men i 1889 nødsagedes Kommunen til at bygge endnu en Skole i Danmarksgade med 8 endnu mere tidssvarende Klasseværelser. Hermed var Jerne-Skads Kommune færdig med Skolebyggeri i Esbjerg, som fra 1. Januar 1894 blev en selvstændig Kommune og fra 1. Januar 1899 Købstad. Fra 31. Oktbr. 1890 kom Esbjerg, Rørkær og Strandby til at udgøre et selvstændigt Kirkesogn. Den nye Kommune kom til at omfatte omtrent 1000 Tdr. Land af Jerne Sogn med 33 Tdr. 5 Skpr. Hartkorn. — Fra 1. April 1914 adskiltes Jerne og Skads Sogne i kommunal Henseende.

Naar man betænker, at Jerne Sogn i fordums Dage laa som i en Afkrog af Danmark, opfyldt af store Hede-

strækninger og med mangelfulde Forbindelsesveje ud til den store Verden, vil det forstaas, at Kulturens Strømninger først sént fandt Vej hertil. Som ovenfor vist blev der først langt frem i Tiden gjort noget alvorligt for Skoleundervisning. Og denne var for de ældre Tidens Vedkommende meget tarvelig. Der undervistes i Luthers Katekismus samt i Stavning og Læsning, det var det hele. I Skrivning og Regning fik Børnene ingen Undervisning; jeg har da kendt baade Mænd og Kvinder, der hverken kunde skrive Tal eller Bogstaver. Kun i Vinterhalvaaret blev der holdt Skole; om Sommeren havde Folk Brug for deres Børn til at vogte Kreaturerne. Læreren var i Almindelighed en Haandværker, som kunde have lidt Vinterfortjeneste ved at undervise Sognets Børn nogle Timer om Ugen. Der lejedes saa en Stue hos en af Gaardmændene; den udstyredes med et Bord og nogle løse Bænke samt en Bilæggekakkelovn; det var hele Herligheden. Man kan da ikke undre sig over, at der raadede en saa vidt omfattende *Overtro*, at den næsten ikke har været til at udrydde. Naar Folk i Juletiden og i de lange Vinteraftener kom sammen, blev der, især af ældre Mænd, fortalt om Ligskarer, Gengangere, Hekse, Trolde, Helheste paa tre Ben eller uden Hoved, Nisser, der hævnede sig paa Pigerne, fordi de ikke havde givet dem Smør i Grøden Juleaften, — saa Børnene, der sad stille og hørte efter, blev saa forskræmte, at de næppe turde gaa ind i en anden Stue. Ja, det skete ogsaa, at selve Fortælleren efter en saadan Aften var kommen i en saadan Sindsstemning, at han næppe turde gaa hjem. En gammel Mand har fortalt mig, at det var omkring Aar 1800, at Nisserne flyttede fra Jerne Sogn, idet de nemlig var kommen i Strid ind-

byrdes. I Veldbæk og Novrup holdt de sidste Nisser til, men de laa altid i Spektakel med hverandre. Et Foraar var der Fodertrang paa forskellige Gaarde i Sognet; men saa stjal Veldbæk-Nisserne Havreneg fra Novrup-Mændene og bragte dem til deres Venner i Veldbæk, mens omvendt Novrup-Nisserne forsynede Novrup-Mændene med Neg, der var stjaalne i Veldbæk. Det kunde nu ikke altid foretages paa én Nat. Men saa var der to Kæmpehøje — den ene paa Matr.-Nr. 9, den anden paa Matr.-Nr. 6 Veldbæk, tæt Nord for den nuværende Jernbanelinie —, og ved disse gemte Nisserne Negene for at bringe dem til deres Bestemmelsessted den følgende Nat. Der mødtes de uheldigvis samtidig en Nat, og der blev da et forfærdeligt Slagsmaal imellem dem. Det er uvist, hvem der gik af med Sejren, men siden den Nat har man ikke mærket noget til dem. — Heller ikke Trolde hører man mere nævne i Jerne nu til Dags. Men i min Barndom var der en Mand, som fortalte, at han en Nat var kommen ridende fra Varde over Kjersing Hede. Tæt ved den smalle Hedevej laa der en stor Kæmpehøj, kaldet Dyssehøj; og da han kom nær til den, saa han, at den stod paa fire høje Stolper, der var forbundne med Glasvægge, indenfor hvilke der var en stærkt oplyst Sal, hvor Trolde dansede. Han blev meget forskrækket, men da han *skulde* forbi Højen, gav han Hesten af Sporerne, saa den sprang mod Glasvæggen, der knustes. Dermed var Troldefesten forbi, og Højen laa i sin forrige Skikkelse. Om Manden selv troede paa sin Fortælling, véd jeg ikke. —

I 1794 udkom der en Lov, der satte Straf for *Kvaksalveri* og for „kloge“ Mænds og Kvinders Behandling af Sygdomme. Men den Lov blev slet ikke respekteret.

Jeg husker endnu fra Tiden omkring 1854, at en Dreng, der var bleven bidt i den ene Fod af en Hugorm, blev behandlet af en „klog“ Mand paa den Maade, at han skulde spise raa Æggeblommer, indtil Ondet var fordrevet. Det varede nogle Timer; saa sagde Drengen, at nu kunde han ikke spise flere Æggeblommer. Han var af en kraftig Natur, og efter nogle Dages Forløb slap han da heldigt baade fra Kuren og fra Ormebidet.

Postforbindelsen med Varde foregik 3 eller 4 Gange ugentlig — med gaaende eller kørende Post — til Strandby Kro og Fanø. I Kroen maatte saa Jerne Sogns Folk selv afhente deres Postsager. Mange af denne Slags var der ikke at besørge, da Folk ikke gav sig meget af med at læse og skrive, og af Aviser udkom der paa Egnen kun „Ribe Stiftstidende“, som holdtes af Præsten, Sognefogden og et Par Gaardmænd. Midt i det 19. Aarhundrede fik Varde sin første Avis „Ribe Amtstidende“; saa var der da flere Mænd i Jerne Sogn, der begyndte at holde denne, vel at mærke kun i Vinterhalvaaret, thi om Sommeren havde man ikke Tid til at læse. Og man var da gerne en 3—4 Stykker om at holde en Avis. Ved Aar 1854 blev Postforbindelsen udvidet til 6 Gange ugentlig kørende Post fra Varde til Strandby Kro. Og nu enedes man om at leje en Mand til at hente Postsagerne i Kroen og bringe dem omkring til Adressaterne. Uagtet denne Kro laa i Sognets vestligste Udkant, blev der fra Postvæsenets Side intet yderligere foretaget før 1874. Den første lejede Landpost var Morten Mortensen (Uglvig), der boede i Jerne By og døde under sin Postgang nær ved sit Hjem i 1867. Fra 1. Oktober 1874 ansattes den første statslønnede Landpost Søren Nielsen, som saa gik ud fra Esbjerg Station, mens Brevsamlingsstedet i Strandby Kro

blev nedlagt. Han besørgede i nogle Aar Postruten for hele Sognet, indtil dette deltes i to Ombæringsdistrikter. Fra 1919 faar Beboerne i Bollesager, Gammelby og Jerne deres Postsager 2 Gange daglig; til de andre Byer i Sognet kommer Posten én Gang daglig, saa vi ialt har 6 Landpostbude, alle statsansatte.

Ved Jordernes Udskiftning efter Forordningen af 1781 var det af stor Betydning for Samfærdslen, at Færdselsvejene blev afmærkede og udlagte til offentligt Brug; Sognekommunerne skulde da fremtidig vedligeholde dem. En Del af disse Veje er siden nedlagte og erstattede af andre, der er mere tidssvarende. I 1874 anlagde Amtet en Vej fra Korskroen til Esbjerg; et Stykke af den gaar altsaa gennem Jerne Sogn. Et privat Selskab anlagde en Vej fra Esbjerg til Tjæreborg Sogneskel (Darumvejen); dens Vedligeholdelse paahviler Jerne Kommune med Tilskud fra Amtet. I lange Tider gik det smaat med Vejenes Vedligeholdelse; det kostede jo Penge, og i de fattige Tider kneb det tit med at udrede dem. En Tidlang var det ordnet saaledes, at hver Gaard fik sit Vejstykke at passe i Forhold til Gaardens Hartkorn; men det endte med, at Vejene kom i en saadan Forfatning, at det næsten var umuligt at befordre et med 2 Heste forspændt Læs paa 1000 $\mathcal{R}$. Saa maatte Sognet atter overtage Vejene, og skønt Vedligeholdelsen endnu gaar langsomt fremad, saa kan dog alle offentlige Veje i Jerne Sogn befærdes med alle Slags moderne Befordringsmidler.

Efter Treaarskrigen (1848—50) brugtes kun de saakaldte stive Vogne med eller uden Jernbeslag om Hjulene. Man havde altid *to* Trækdyr, Heste eller Stude, for, thi til ét Trækdyr var Vejene for sandede og ujævne og Vognene for tunge. Vognakslerne var af Træ og

kun beslaaet med Jern, hvor Sliddet var stærkest. Kørte man til Varde, maatte man have Tjærekanden med under Vognen; Akslerne maatte da smøres et Par Gange, da de ellers blev slidt tørre og varme. Folk var i de Tider nøjsomme og sparsommelige; de havde ikke ret meget at køre efter ud over det, der angik Gaardenes Drift.

I 1853 skete der en meget opsigtvækkende Begivenhed i Jerne Sogn; ja den vakte næsten lige saa stor Opsigt som Jernbanen, der kom 20 Aar senere: den første Fjedervogn holdt sit Indtog. Det var Kromanden i Strandby, Kr. M. Spangsberg, der anskaffede den — ikke til sin egen Bekvemmelighed, men til Brug for de mange Fanø Skibskaptajner og Søfolk, der skulde køres til de forskellige Havnebyer, hvor deres Skibe var oplagt om Vinteren. Den smukke trestolede og gulmalede Fjedervogn vakte almindelig Beundring hos alle Krogæsterne; nu havde de noget at fortælle, naar de kom hjem, eller naar de ellers kom sammen. Jeg husker, at Præsten i et Selskab udtalte, at den Slags Køretøj engang vilde blive saa almindeligt brugt i Jerne Sogn, at selv de mest konservative Gaardfolk vilde anskaffe en; men det var der ingen, der dengang troede. Nu er den Spaadom forlængst gaaet i Opfyldelse, ja nogle Gaardmænd har endog flere end én Fjedervogn. Jumber er ogsaa kommen i Brug, for ikke at tale om Cykler, som baade unge og gamle, ja selv Børn paa 6 á 7 Aar kører paa. Og paa Sognets Veje sér vi nu talrige Avtomobiler; der vil vel ogsaa blive Folk i Jerne Sogn, der anskaffer saadanne.

Omkring 1850 ejede Jerne-Skads Kommune et Bolssted i Tovrup paa omtrent 8 Tdr. Land. Det blev brugt som *Fattighus*, og det var da Meningen, at de Fami-

lier, som fik Ejendommen overladt til Brug, maatte kunne skaffe sig nogen Indtægt af Jorden. Men det viste sig rigtignok, at Jorden ingen Indtægt gav, idet den blev daarligt dyrket. Saa solgte man Ejendommen og opførte nogle Aar senere paa dens Hjørne et Hus med to smaa simple Lejligheder, hver bestaaende af en Stue, et Køkken og et lille Spisekammer; Forstuen var fælles. Et lille Stykke Jord var udlagt til Have; men for Nutidens Mennesker lyder det utroligt, at der *ingen Brønd* var ved Huset i den første Snes Aar, uagtet der kun var 4 á 5 Alen til Vand. Dette Hus benyttedes til Fattighus indtil 1892; da var det blevet saa brøstfældigt, at man ikke længer kunde bo i det. Sogneraadet købte saa et Stykke Jord paa 4 á 5 Tdr. Land paa Jerne Hede af Gaarden Matr.-Nr. 4 Jerne By; og en Bygning med fire Toværelses-Lejligheder opførtes til Brug som Fattighus. Det er dog sjældent, at alle fire Lejligheder har været beboet samtidig. Trængte nogle af de fattige til daglig Hjælp og Pleje, indlejedes de til Forsørgelse hos Folk, som af forskellige Grunde ønskede at tage mod saadanne hjælpeløse Mennesker; og man hørte ret sjældent Klage over deres Behandling. Jeg mindes ikke, at Børn eller enlige Personer er bleven bortliciterede. Havde nogen selv Hus med eller uden Jord, men paa Grund af Sygdom eller andet Uheld ikke kunde klare sig, fik han Hjælp af „De fattiges Kasse“ eller paa anden Maade. De fattige forsørgedes mest med Naturalier. Der blev lagt et aarligt Overslag over de forventede Ydelser til de fattige af Korn, Brændsel, Klæder, Penge o. s. v., som saa paalignedes Hartkornsejerne og leveredes fire Gange aarlig. Leveringen skete i en Tærskelo paa et passende Sted i Sognet; dér modtog Fattigforstanderen Kornet

og uddelte af det til de fattige, som mødte med deres Sække og Hjulbøre. Mange fattige var der i Reglen ikke. At fattige Koner gik omkring i Gaardene og fik deres Mælkespand fyldt uden Betaling, saa' man ikke ilde til, da det jo var Skik og Brug. Derimod føltes som en Plage, naar Sognet ved Faareklippingstid og ind under Jul hjemsøgte af Tiggere fra andre, selv fjerntliggende Sogne. Sogneforstanderne lejede da en Mand, der kaldtes „Stodderkongen“; han skulde indfange Tiggerne og føre dem til Sognefogden, som befordrede dem til Herredsfogden i Varde, hvorfra de saa sendtes til deres Hjemstavn. Som Værdighedstegn havde Stodderkongen en Stok paa et Par Alen, forsynet for oven med et Jernkors, hvis Arme var 4 Tommer lange. Den eneste Stodderkonge, jeg mindes, var *Poul*, en skikkelig Mand, der ved Tidernes Ugunst selv var bleven fattig; han var Tiggernes Skræk og Børnenes Bussemand. Hans faste Indtægter var faa og smaa; thi han lønnedes som de andre fattige med Naturalier. Dog tjente han ogsaa noget ved at besørge Ærinder for Folk, og da han stadig havde Nyheder at bringe, var han velsét, hvor han kom ind; man kaldte ham „Sognets levende Avis“, thi rigtige Aviser var jo sjældne blandt Folk dengang. Stodderkongen havde desuden Ret til at møde i ethvert Hjem i hans Rige Dagen efter Bryllup, Barnedaab, Begravelser og lignende Gilder; han blev da beværtet ligesom Gæsterne, og undertiden fik han desuden Fødevarer med sig hjem. Poul døde en varm Sommerdag paa Hjemtur fra Varde paa Vejen mellem Forum og Varde ved Bækken, der løber gennem Dalen efter Alslev Mølle. — Siden gik man bort fra Levering af Naturalier til de fattige og understøttede dem med Penge, Huslejhjælp, Anvisning til at købe Brød o.s.v. Der var

nok undertiden Tale om at købe en Fattiggaard, men det var Sogneraadet ikke tilbøjelig til, og saa fik man ingen Fattiggaard. Saa kom jo i 1891 Loven om Alderdomsunderstøttelse, og den havde jo en gavnlig Indflydelse paa Fattigforsørgelsen. — For en Snes Aar siden købte Kommunen en Gaard i Kvaglund, som skulde benyttes af fremmede fattige, som manglede Plads andet Steds; de skulde saa grave Grus, som fandtes paa Gaardens Jorder, da Kommunen havde megen Brug for Materiale til de stærkt befærdede Veje.

Menighedsliv mærkede man ikke meget til i Jerne Sogn før Midten af det 19. Aarhundrede. Folk gik i Kirke om Søndagen for at høre Prædiken og Bekendtgørelserne ved Kirkestævne. Salmesangen tog man ikke megen Del i; den lod man Degnen og Præsten om. De fleste gik regelmæssigt til Alters Foraar og Efteraar, udenfor disse Tider var der ingen Altergang. Jeg mindes, at Folk fandt det underligt, da Præsten ved Aar 1848 kundgjorde fra Prædikestolen, at fremtidig vilde der blive Altergang hver Søndag, naar der var Formiddagsgudstjeneste, og hvis nogen ønskede det; det var jo saa aldeles imod Skik og Brug. I Hjemmene havde man gerne en Bibel og en Huspostil; den toges ned af Hylden om Søndagen og paa Højtidsdagene; Manden eller Hustruen læste saa et Stykke for alle Husets Beboere. Juleaften blev imødesét med Længsel, ikke mindst af Børnene. Da blev Bordet dækket med en snehvid Dug; og paa den sattes et tykt hjemmestøbt Tællelys. Juletræ kendtes ikke, ligesaa lidt som Gudstjeneste Juleaften. „Evangelisk-kristelig Salmebog“ brugtes i Kirken i næsten 50 Aar, og det var da Rationalismens Aand, der raadede i Kirke og Skole. Gamle Pastor Koch fik i 1848 paa Grund

af Alder og Svagelighed en Kapellan N. Chr. Fausing til Medhjælper; og i de 9 Aar, denne virkede, vakt der en Del kirkeligt og kristeligt Liv, især blandt de unge. Pastor Fausing lærte Konfirmanderne nogle af Grundtvigs Julesalmer; det var noget nyt, det vakte Opsigt, og i flere Hjem lærte Forældrene Ord og Toner til disse Salmer af Børnene, da de var kønne og lette at lære. I Kirken blev dog „Evangelisk-kristelig Salmebog“ ved at bruges til 1860; da indførtes Roskilde Konvents Salmebog, som saa i 1914 afløstes af „Salmebog for Kirke og Hjem“.

I 1903 udkom Loven om Menighedsraad. Man var nok lidt bange for, at Valglisten skulde blive fyldt af Fritænkere og andre ukirkelige Mennesker, som saa maaske kunde besætte alle Pladser i Menighedsraadet. Men den Frygt viste sig helt ugrundet. I det første Menighedsraad i Jerne Sogn var Pastor Ingerslev Formand; de fire valgte Medlemmer var Fru Mette Brorsen i Vognsbøl, Fru Kirstine Kristensen i Maade, Landpostbud Peder Jessen i Jerne og nærværende Forfatter. Det faldt i dette Menighedsraads Lod at indstille til Præsteembedet, da Pastor Ingerslev var blevet Valgmenighedspræst i Odense (1909). Udnævnt blev saa efter Flertallets Indstilling Pastor J. Jensen Hammer i Hillerslev. Efter hans Forflyttelse (1917) indstilledes paa en Fællesliste som Nr. 1 Pastor Viggo Hansen i Testrup paa Sjælland, som nu beklæder Embedet.

Omtrent midt i Sognet ligger den smukke gamle *Jerne Kirke*. 1306 henlagdes den under Varde Syssel; Domprovsten i Ribe skulde oppebære Kirkens Indtægter, men skulde saa lønne en Kapellan til at forestaa Guds-tjenesten. Blandt Kirkens Ejere efter Reformationen kan nævnes Borgmester Castensen i Ribe, der ejede den

fra 1687—1717; ved hans Død arvedes den af Sønnen, Provst Maturin Castensen. Efter hans Død (1747) købtes den af nogle Mænd i Sognet, og siden den Tid har Kirketienden været delt i 24 Parter, der ejedes af en Del Mænd indenfor Sognet. Kirken er opført af hugne Kampesten og tækket med Bly, undtagen Vaabehuset, der har haft Tegl-, nu Skifertag. I Nordsiden af Koret var der tidligere en Indgangsdør for Præsten; den til-muredes 1891. Paa Sydsiden af Skibet er det Maturinske Kapel med aaben Begravelse for ovennævnte Provst Castensen og tre andre. Kisterne blev i 1891 sænket ned under Gulvet, i Kapellets Syd-mur indsattes en Dør, saa gennem Kapellet er nu Indgang til Koret. Nogen Prydelse er Kapellet ikke. Da Sognefolkene købte Kirken 1747, medfulgte jo Pligten for Kirkeejerne til Kirkens Vedligeholdelse; i den Anledning forlangte Kirkeejerne, at Sognets Gaardmænd skulde gøre baade Spanddage og Gangdage, naar der var noget, der skulde istandsættes ved Kirken. Saadan var det vel i de forrige Kirkeejeres — Borgmesterens og Provstens — Tid, saa man har vel ment sig berettiget til at kræve det samme senere. Det gik ogsaa i en lang Aarrække. Men saa kom den Stund, da Kirkens Blytag skulde istandsættes; og nu var der netop ingen Blytækkere at faa paa Eg-nen, saa de maatte hentes nede i Sønderjylland. Men det sagde et Par af Gaardmændene Nej til; de mente ikke at have Pligt til at hente Haandværkere til Kirke-arbejde saa langt borte og klagede til Amtet. Saa faldt den nævnte Forpligtelse helt bort. Det kan tilføjes, at i ældre Tid brugtes Vaabehuset ikke blot som „For-stue“ til Kirken, men ogsaa som Værksted for de Haand-værkere, der havde Arbejde ved Kirken: Blytækkerne smeltede Bly, Murerne lavede deres Kalkmørtel, Sned-

kerne havde deres Høvlebænk — altsammen i Vaabehuset. —

Kirkens Istandsættelse i 1891 kostede 15,000 Kr.; den lededes af Arkitekt Axel Møller. Da blev det sydlige Murværk af Kor og Skib nedrevet, en solid Sokkel af Beton opførtes, og paa den rejstes den nye Mur; nye Vinduer i gammel Stil blev indsatte. I nyeste Tid (Marts 1914) foretoges yderligere en Del Forandringer, hvorved Kirken har vundet meget baade i Bekvemmelighed og i Skønhed. Vaabehuset paa Kirkens Nordside, hvor der før havde været Indgangsdør, omdannedes til Ligkapel, og Indgangen derfra til Kirken blev tilmuret. Derved fik vi et smukt og rummeligt Ligkapel, hvad der paa Grund af Forholdene i Sognet var blevet en tvingende Nødvendighed, idet der i mange af de smaa Beboelseslejligheder i Sognets tre købstadlignende Landsbyer, ikke er Plads til at lade Ligene henstaa til Begravelsesdagen. Der henstaar da ogsaa stundom flere end ét Lig paa én Gang i Kapellet. Den nye Indgang til Kirken anbragtes i Nordsiden af Taarnet, hvor der saa indrettedes en smuk og rummelig Forstue. Fra den er der tillige Opgang til Orgelet og til Taarnet. Til venstre for Døren inde i Kirken ser man Kirkens fordums Altertavle med udskaarne Billeder, deriblandt de tolv Apostle i nederste Række. Den har flere Gange i Tidens Løb skiftet Plads i Kirken. Tidligere havde den som Overdel en Tronhimmel med gyldne Stjerner, men den er forsvunden for omtr. 50 Aar siden. Over Prædikestolen er der en Lydhimmel, men den er ret ny; den gamle, som før fandtes, var for et Par Menneskealdre siden bleven saa brøstfældig, at den maatte nedtages; kun Englehovederne er fra den anbragte paa den nye. Kalkmalerier var der i sin Tid kun ubetydelige Spor af;

et Par Rosenranker slyngede sig op ad Korbuen, men de er bleven overkalkede. Andre Kalkmalerier har man ikke fundet. Indtil 1880 var der i Kirken tre Rækker Stolestader med Plads til 328 Mennesker; de maatte paa Grund af Brøstfældighed nedtages. Nu er der to Rækker med 500 Siddepladser. Varmeapparat fik Kirken i 1892. At faa et Orgel i Kirken havde man længe ønsket; saa var der 3, nu afdøde Gaardmænd (Morten Andersen, Lykke, Søren Pedersen, Maade, og Sognefoged H. P. Hansen, Gammelby), som hver gav 500 Kr., Resten indkom ved andre frivillige Bidrag, og 3. Juni 1906 tonedede Orgelet for første Gang. Paa Kirkens nordre Væg findes et ejendommeligt Epitafium over Provst Maturin Castensen og et smukt Krucifiks, skænket af en Enke i Sognet. En Komité af Kvinder i Sognet har forfærdiget og skænket et smukt broderet Gulvtæppe foran Alteret. Et gammelt Madonnabilled blev solgt for omtr. 200 Kr., for dem købte man to Lysekroner, hvis Tal siden er forøget med to, som et Par af Sognets Gaardmænd har skænket. Det smukke Messing-Døbefad skænkedes af Pastor Ingerslev og Hustru, da de i 1909 fraflyttede Sognet. Kirkens Klokke var i Tidens Løb bleven ret klangløs, saa den ikke kunde høres ud i Sognet; saa var der en af Sognets Gaardmænd, der i 1919 skænkede en ny Klokke, som toges i Brug ved Gudstjenesten 15. Juni.

Af *Præster i Jerne* siden Reformationen kendes følgende:

1. *Palle.*
2. *Jørgen Pallesen Jerne* var Præst her 1569 og døde 1590. Han efterfulgtes af sine 2 Sønner.
3. *Hans Jørgensen Jerne*, der allerede døde 1592, og
4. *Palle Jørgensen Jerne*, der blev her til sin Død 1637.

5. *Hans Jensen Hersleb*, der ægtede Formandens Datter Boel Pallesdatter. De døde begge 1653 eller 54 og efterlod sig fem Børn. Den ældste Datter Kirsten blev gift med Eftermanden, som saa maatte forsørge hendes fire Søsken.

6. *Jørgen Olufsen Alslev* var kun Præst her i 4 Aar og døde 1658.

7. *Bent Jakobsen Varde*, død 1672.

8. *Hans Pedersen Bartsker*, død 1701.

9. Mag. *Maturin Castensen*, der i sine sidste 8 Aar tillige var Provst for Skads Herred. Han døde 11. Juli 1747, 78 Aar gammel. Om denne Mand, der vist var meget lidt Præst, men langt mere Landmand, Handelsmand, Naturkyndig og Matematiker, og som samlede sig en meget betydelig Formue, kan henvises til en udførlig Levnedstegning i „Fra Ribe Amt“ 1906. — Han efterfulgtes af sin Søstersøn:

10. *Johannes Bøtcher*, der tog sin Afsked 1789 og døde 1792.

11. *Niels Bønnelykke* var Præst her fra 1786 til sin Død 1826. Han fandtes død i sin Have med en Bøsse ved Siden, saa der er meget, som tyder paa Selvmord. Snedkeren, der skulde lave Ligkisten, har fortalt nærvær. Forfatter, at da han kom for at tage Maal af Liget, stod der to Kvinder og holdt Liglaget fast hver ved sin Side, saa Snedkeren ikke kunde — eller maaske ikke maatte — se Liget.

12. *Søren Spandet Hjort* var Præst her fra 1827 til sin Død 1835. Han var en Købmandssøn fra Ribe. Det samme var Tilfældet med hans Eftermand:

13. *Gabriel Koch*, som var Præst her fra 1835 til 1858, da han tog sin Afsked. Han døde i 1861 hos sin yngste Datter, der var gift med Gaardmand Peder

Hansen i Jerne. I sine 10 sidste Præsteaar havde han til Kapellan *Niels Chr. Fausing*, en Gaardmandssøn fra N. Gørding, en god og dygtig Præst, der i 1857 blev kaldet til Præst i Torsted og Hover, men døde i Jerne faa Dage efter sin Udnævnelse.

14. *Mikael Rodevald Gjørup Assens* blev Pastor Kochs Eftermand 1858 og blev 1866 Provst for Skads m. fl. Herreder. Denne dygtige Præst virkede her til 1880, da han forflyttedes til Gaverslund (mellem Vejle og Fredericia), hvor han 1888 blev Provst for Elbo m. fl. Herreder. Han tog sin Afsked i 1899 og døde i Fredericia 1911.

15. *Axel Gudmund Kemp* var Præst her fra 1880 til 1890, da han forflyttedes til Nykøbing og Systofte paa Falster, hvor han i 1904 blev Stiftsprovst for Lolland-Falsters Stift. I 1917 tog han sin Afsked og døde 1924.

16. *Jens Andersen* var Præst her fra 1890 til 1899; da forflyttedes han til Førslev og Sneslev paa Sjælland. Siden havde han andre Præstekald paa Sjælland, men efter Sønderjyllands Genforening med Danmark blev han Præst paa sin sønderjydske Fødeegn, nemlig som Sognepræst i Møgeltønder 1921, men døde dér allerede faa Maaneder efter sin Udnævnelse, i Juli s. A.

17. *Ludvig Jakob Kristian Ingerslev* var Præst her fra 1899 til 1909, da han blev Valgmenighedspræst i Odense, hvor han endnu virker.

18. *Jens Jensen-Hammer* var Præst her fra 1909 til 1916, da han forflyttedes til Tølløse paa Sjælland.

19. *Viggo Hansen* er Præst her siden 1917.

Det vil ses, at fra Reformationen indtil 1880 er ingen af Præsterne forflyttet herfra. Det var vel mest ældre Præster, der her fik deres Slutningsembede; thi

Jerne-Skads Præstekald var det største i Provstiet. Ved Tiende afløsningen i 1909 maatte Jerne Kommune betale den største Afløsningssum af alle Kommunerne i Provstiet, uagtet der i Forvejen var afstaaet 1000 Tdr. Land til Esbjerg Kommune. I 1880 har vi saa den første Præsteflyttelse, som er bleven efterfulgt af fire senere; Grunden har vel nok for en Del været den, at Embedet blev langt besværligere end før paa Grund af det stærkt voksende Indbyggerantal (i Jerne-Skads Pastorat er der nu over 5300 Mennesker). Desuden forringedes Embedets Indtægter derved, at Jorderne Nord for Jernbanen og Markloden Nord for Kirken (ialt omtr. 30 Tdr. Land Jord med Lérunderlag) solgtes 1889 ved offentlig Auktion saa billigt, at Renterne slet ikke svarer til Udbyttet af Jorderne. — Siden 1919 staar Embedet i 1. Lønningsklasse. —

Efter Sagnet skal Provst Maturin Castensen i 1714 have ombygget den gamle *Præstegaard* i Jerne. Solidt var den bygget, alle Længerne, baade Stuehuset og de 3 Udlænger, var af Bindingsværk med Egestolper i Murene; alt Tømmerværket var ligeledes af Eg. Provsten har selvfølgelig ladet Egetømmeret hente i sine egne Skove — han havde Ejendomme med Skove rundt om i det sydlige Vestjylland; og hans Fæstebønder har saa nok maattet fælde Træerne og køre dem til Jerne. Alle Vinduer havde Skodder udvendig; de lukkedes hver Aften. Rullegardiner kendtes ikke. Præstegaarden var en indelukket Gaard med Stuehuset mod Syd, Laden med Indkørselsporten mod Nord, Stuehuset havde Hovedindgangsdør midtpaa; Forstuen paa to Fag gik gennem hele Huset og havde Udgang til Haven. Til venstre for Forstuen kom man ind i en rummelig Sal, der gik gennem hele Huset; indenfor den var Præstens

Værelse, Konfirmandstue og et Par Gæsteværelser. I den anden Del af Stuehuset var der foruden Dagligstue og Køkken det brolagte Bryggers med Bagerovn, en rummelig Folkestue og et Pigekammer. Stuehuset havde endvidere Kvist med Værelse baade mod Syd og mod Nord. Saaledes var det ialt Fald i Pastor Kochs Tid. — I Avlsbygningerne, der naturligvis rummede Kornlade, Kreaturstald, Tærskelo o. s. v., lægger vi særlig Mærke til den rummelige Hestestald, hvor der var Plads til 10 Heste, vistnok beregnet paa de mange Fremmede, Provst Castensen fik Besøg af. Pastor Koch — og vel ogsaa hans nærmeste Formænd — hjalp sig med to Heste til Gaardens Drift. Møddingen laa efter Datidens Skik inde i Gaarden. — Da Provst Assens tiltraadte Embedet i 1858, var alle Gaardens Bygninger i meget daarlig Stand; han lod dem derfor istandsætte, saaledes at hele Stuehuset undermuredes med Stenmur, med Undtagelse af den østre Gavl, som blot blev istandsat; den skulde staa som et Minde om Fortidens Bygningskunst og om Gaardens Bygherre. Provst Assens fik indrettet en bekvem og hyggelig Familiebolig. Ogsaa Avlsbygningerne istandsattes og indrettedes efter Tidens Tarv. Men denne saaledes istandsatte Præstegaard brændte Kristi Himmelfartsdag 1889, mens Pastor Kemp prædikede i Esbjerg Kirke. Lynnedslag var vistnok Skyld i Branden. Saa blev den nuværende Præstegaard opført, men den kom Pastor Kemp ikke til at bebo, idet han samtidig forflyttedes. —

Præstegaardens Have regnedes i ældre Tid for en af de største og smukkeste Præstegaardshaver i Vestjylland, og endnu er den en Pryd for Sognet. Dér samles om Sommeren mange Mennesker til at høre Foredrag og til Sang. Hvem af Præsterne der har hegnet

Haven med sténsatte Diger mod Vest og Syd og plantet den til med de smukke Lindetræer og Frugttræer, vides nu ikke mere. Den sydlige Del var indtil 1858 Blegeplads for det hjemmelavede Hørlærred og kaldtes da Bleghaven; nu er den Køkkenhave. Desuden har Provst Assens udvidet Haven mod Øst til Bækken, saa den nu er omtr. 1 Td. Land stor. Ved Ildebranden i 1889 ødelagdes mange af de prægtige Lindetræer i Gaard og Have, men Skaden er udbedret af de følgende Præster. Den smukke Naaletræsplantage, der strækker sig mod Nord til Jernbanelinien, er en Pryd for Egnen, ligesom den jo da ogsaa skærmer Præstegaarden mod den barske Nordenvind. Kirkestien deler den i to Dele, hvoraf Pastor Kemp har plantet den østlige, Pastor Ingerslev den vestlige. —

Jerne Mølle. Fra 1. Januar 1862 blev Møllernæringen i Danmark fri Næring. Hidtil havde man i Jerne Sogn benyttet Vandmøllerne i Krogsgaard og i Spangsbjerg — Vejrmøller fandtes nemlig ikke paa Egnen —, men det kunde jo hænde, at Vandet undertiden slap op, da Dammene ikke havde Tilløb fra større Vandløb. Det var jo ret ubehageligt, hvis det skete op imod Jul, hvor der skulde bages saa meget Brød, at det kunde slaa til for det nye Aars første Maaneder. Der skulde jo da ogsaa males Malt til Juleøllet og laves Gryn og Bygmel til Brug for Vinteren. Det kunde da ske, at man blev nødt til at køre med Kornet til Endrup eller Alslev Mølle for at faa Mel lavet til Julebagningen. Af de gamle Haandkværne, der brugtes til Formaling af Malt og Korn til Svinefoder m. m., fandtes endnu enkelte i Brug i Sognet ved Aarhundredets Midte; det var haardt Arbejde at trække dem, men Arbejdet regnede man for en Velsignelse og en Ære, man sparede jo saa baade

Mølletold og Møllekørsel. Saa gik disse Haandkværne af Brug, og nu er de helt forsvundne; en Tidlang fandt man dog nogle anbragte uden for Indgangsdørene.

Omkring 1856 var der nogle af Sognets Beboere, som tænkte paa at opføre en Vejrmølle i Sognet, selv om den først kunde tages i Brug fra Nytaar 1862. Der blev indvarslet til et Møde, hvor man først forhandlede om Pladsen for en saadan Mølle; man blev enig om, at den skulde rejses paa en gammel Kæmpehøj Vest for Kirken paa Matr.-Nr. 4 af Jerne Søndergaard, og der skulde indkøbes et Jordtilliggende af 3 Tdr. Land. Derimod vandt det ikke Tilslutning, at den skulde bygges paa Aktier, tegnede af alle Sognets Jordbrugere. Paa et følgende Møde blev man heller ikke enig om dette; og nu kom en større Del af Mødedeltagerne frem med den Betænkelighed, at et saadant Foretagende var altfor voveligt, da den Tid var nær, at enhver, som vilde det, kunde bygge Mølle. Mødet endte saa uden Resultat. Alligevel blev Møllen bygget uden Hensyn til alle Betænkeligheder, idet fire Gaardmænd, N. P. Sillasen (Rørkjær), Niels Kristensen (Esbjerg), Søren Hansen (Gammelby) og Kristen Nielsen (Knude), enedes om at opføre den for egen Regning. I 1857 blev Møllen saa bygget paa den foranførte Plads. Ubehageligheder slap de nye Mølleejere ikke for. Der klagedes over, at de overtraadte den gamle Møllelov af 14. April 1852; der klagedes over, at Møllen var lagt lige ved offentlig Vej, skønt Loven forbød Opførelse nærmere end 50 Alen fra saadan. Saa flyttede Mølleejerne Vejen, saa den gik tværs over Møllens Mark til Kirken; Møllen blev staaende urørt, indtil den 4. Aug. 1865 nedbrændte ved Lynnedslag, men den opførtes paa samme Sted inden Aarets Udgang. Kirkevejen blev atter

flyttet, nemlig i 1874, da Landevejen fra Kors Kroen til Esbjerg blev anlagt; nu gaar den fra Landevejen lige mod Nord til Kirken, hedder nu „Kirkegade“ og er bebygget og tilplantet smukt paa begge Sider. Jerne Mølle ejes nu af den forrige Ejer af Spangsbjerg Mølle, T. Hansen, der har sat Møllen i god Stand. —

Spangsbjerg Mølle.

Paa Grænsen af Jerne og Bryndum Sogne ligger Spangsbjerg Mølle med et Jordtilliggende af omtr. 120 Tdr. Land. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede ejedes den af Borgmester Castensen i Ribe, siden af dennes Søn Provst Maturin Castensen, ved hvis Død (1747) den gik over til det Maturinske Legat. Dette solgte saa Møllen til Familien Hans Hansen¹), som uddøde 1792 med Undtagelse af en lille 9-aars Pige Ane Marie Hansdatter, som saaledes blev Enearving til Møllen. Ejeren af Sønderris, hos hvem hun blev opdraget, var hendes nærmeste Slægtning og Formynder; han bortforpagtede Møllen til Jens Andersen Høg, indtil hun havde fyldt sit 18. Aar, da hun selv kunde overtage den. Paa Møllen arbejdede dengang en ung Møllersvend Hans Nissen (min Bedstefader) fra Alslev Mølle, Søn af sidstnævnte Mølles Bruger Nis Hansen. Med ham giftede den unge Ejerinde sig, men allerede Aaret efter Brylluppet døde hun efter at have skænket sin Mand en Datter, der fik Navnet Kristine Hansdatter. Som voksen blev hun gift i Sønderjylland med en Gaardmand Anders Vind, der mere var Handelsmand end Landmand; de flyttede fra den ene Ejendom til den anden, og ved sin Død efterlod han Hustru og Børn i Armod. I Sommeren 1860 besøgte jeg Kristine, som da boede i et jordløst Hus Syd for

¹ Jfr. „Fra Ribe Amt“ IV, 470 fg.

Visby og blev forsørget af sine Børn. Skønt hun næppe var 60 Aar gammel, var hun dog ældet meget; men hun var livlig og glad for sine Børn, som var gode imod hende. Hun udspurgte mig meget om Familien i Jerne Sogn og om Spangsbjerg Mølle og takkede mig hjerteligt for Besøget, da jeg gik. Siden fik jeg hende aldrig at se.

Et Par Kilometer Syd for Holstebro i Nørre Felding Sogn ligger en anselig Vandmølle, Veggen Mølle. Fra den fik Hans Nissen sin 2. Hustru i Aaret 1806. Hun hed Ane Jepsdatter og var Datter af den rige Ejer af Veggen Mølle, Jeppe Møller, der gav hende et betydeligt Udstyr, bl. a. en Del Sølvgenstande, som hendes Datter Kathrine ofte med Glæde har vist mig. Saavidt jeg husker min Moders Fortælling, har Hans Nissen vist gjort den Veggen Møllers Bekendtskab paa den Maade, at de vestjydske Møllere, som der i hine Tider ikke var mange af, ventelig har holdt Møder med hverandre af og til, især da der mærkedes Tegn til, at Mølletvangen vilde blive ophævet. — Hans Nissen og Ane Jepsdatter fik to Børn, en Søn og en Datter. Datteren Kathrine (født 29. Decbr. 1807) var som ung nogle Aar i Sønderjylland; siden blev hun gift med en Arbejdsmand Peder Hansen. De havde en lille Ejendom i Kvaglund, hvor de kunde holde nogle Faar. Manden gik paa Dagleje, og Kathrine vævede; flittige var de begge to, og det gik fremad for dem, saa de kunde købe Jord til en Ko, hvad Kathrine var meget glad ved. Børn havde de ikke. Da Peder døde, sad Kathrine nogle Aar selv med Ejendommen, men solgte den 1877 og fik en rigtig god Aftægt. De nævnte Sølvsager fra Moderens Tid solgte hun til Hans Kr. Hansen paa Spangsbjerg Mølle. Det var ikke af Trang, hun solgte

dem, da hun godt kunde leve af sin Aftægt; men hun vilde gerne, at de Ting, hun havde arvet efter Moderen, skulde vende tilbage til hendes kære Barndomshjem paa Spangsbjerg Mølle. — I 1888 døde Kathrine.

Hans Nissen kom ofte sammen med sin Nabo Jørgen (altid kaldet „gamle Jørgen“) og hans Hustru Maren; de ejede en Gaard i Kjersing (nu tilhører den Holger Villadsen) og var formuende Folk ligesom Hans Nissen og ligesom han rolige og besindige Folk. En af dette Ægtepars Døtre Johanne Marie blev Hans Nissens 3. Hustru. Med hende fik han tre Børn: Anna (min Moder) født 7. Febr. 1818, død i Jerne Søndergaard 12. Febr. 1901; hun var opkaldt efter Hans Nissens 2. Hustru. Den anden Datter hed Maren (født 6. Maj 1821) og blev gift med Lærer Johannes Bennedsen i Visby (Sønderjylland); hun døde fra 3 umyndige Børn. Den tredie Datter Kirsten (født 28. Februar 1823) døde ugift i Jerne.

Til den daværende Ejer af Sønderris, Lykke Ganer, havde Hans Nissen en Pantegæld paa 2700 Rigsbankdaler. Det var jo kun en lille Gæld under normale Forhold, og havde han betalt, inden Papirspengene sank saa dybt i Statsbankerottens Dage, var han vedbleven at være Ejer af Møllen. Ofte har min Moder, som dengang kun var et 8 Aars Barn, siden fortalt mig med Taarer paa Kind, hvor sørgeligt det gik. Ved Statsbankerotten steg Hans Nissens Gæld til 16200 Rbdl. Sølv, og Sølv havde han ikke. Ganer lod sig da Møllen udlægge som ufyldestgjort Panthaver og solgte den nogle Aar senere til Andreas Pedersen med betydelig Fortjeneste. Hans Nissen beholdt Indboet, der ikke var inde under Pantet, men han maatte rejse fra Møllen som en fattig Mand (1826). Sorger og Bekymringer kuede ham dog ikke. Han købte sig en mindre Ejendom i Kvag-

lund (Matr.-Nr. 6), sagtens ved Familiens Hjælp; man forstaar, at det maa have været haardt for ham at ombytte Spangsbjerg Mølle med et simpelt Husmandshjem. Han døde 1843 i Jerne Søndergaard.

Afholdsbevægelsen i Jerne Sogn.

I ældre Tid var Drikketiet sørgeligt udbredt i Sognet; men at det skulde være værre dér end andre Steder, tør man vist ikke sige. Aarsagen dertil laa uden Tvivl i, at der var saa nem Adgang for enhver Jordbruger til selv at fabrikere Brændevinen. Tilladt var det ganske vist ikke, men man tog det nu ikke saa nøje med Lovens Bud. Saa maatte Regeringen til at tage haardere fat (Loven af 14. Maj 1845¹). Alligevel tog det Tid med at faa Loven overholdt efter dens fulde Bydende. Forsigtig maatte man da være, naar man paa Trods af Loven brændte Brændevin i Smug; det maatte udføres om Natten, og man kunde endda ikke være sikker imod at blive overrumplet af Politiet og Toldvæsenet. Jeg husker det saa tydeligt fra min Barndom. Politiet havde sine betalte Spejdere ude; i Jerne Sogn var der netop en saadan, som selv havde været i Konflikt med Politiet, men nu gik over til at blive Angiver; han var ret frygtet af Befolkningen. Om-sider blev Brændevinstøjet dog udryddet og Loven respekteret. Men Drikketiet kunde Loven jo ikke afskaffe. Mange var kede af det Uvæsen, men hvad skulde man gøre? Saa forsøgte man først i 1850'erne at faa stiftet en Maadeholdsforening; i dens Vedtægter stod, at Medlemmerne maatte kun drikke en Puns ad Gangen. Der blev agiteret stærkt over hele Sognet for at faa Mændene til at gaa ind i Foreningen, men Tilgangen

¹ Se herom S. Alkærsigs Afhandling i nærvær. Bind Side 169 fg.

blev kun ringe. Det vilde sikkert have været en god Støtte for Sagen, om man havde søgt at faa Kvinderne med; men det var der ingen, der tænkte paa. Saa døde Foreningen hen. — Først i 1884 naaede man at faa en Afholdsforening stiftet; 29. Februar var Stiftelsesdagen. Det var nogle faa unge Mennesker, der oprettede den, og de havde mange Modstandere, som gjorde gældende, at i en saadan Forening mistede man sin Frihed o. s. v. Men Sagen sejrede nu alligevel og fik den offentlige Mening helt paa sin Side. I 1921 talte Jerne Afholdsforening 259 Medlemmer.

Næringsveje m. m.

Skønt Halvdelen af de 14 Landsbyer, som indtil 1. Januar 1894 udgjorde Jerne Sogn, grænsede til Havet, var det dog kun faa af Sognets unge Mænd, som valgte Søfarten som Næringsvej. Fiskeri, især af Rødspætter, dreves vel en Del i September og Oktober i ældre Tid i Ebbetiden, dog mest som Lystfiskeri, og er nu forlængst ophørt. Nej, Landbruget har alle Dage været Jerneboernes Hovednæringsvej. I ældre Tid — i alt Fald siden Reformationen — var Jerne Sogns Beboere Fæstere, dels under Kronen, dels under Ribe Hospital, dels under Ryttergodset, dels under andre offentlige Institutioner. Herregaarde var der ingen af i Sognet, saa Bønderne var nok noget bedre stillede, end hvor Herremænd med deres Ridefogeder regerede. Hoveriet var ikke trykkende. I 1844, da den nye Matrikel blev indført, var, saavidt vides, alle Bønderne Selvejere; der var da 61 Gaarde og 20 Huse i Sognet. Store Arealer hørte til hver Ejendom; hver Gaard var omtrent paa 82 Tdr. Land, hvert Hus med Jord paa omtr. 10 Tdr. Land. Men meget laa jo hen som uopdyrket Hede og Mose. — Bondens

Jord er jo hans Kongerige, og det varede længe, inden Bønderne kunde bekvemme sig til at afstaa Jord til Bebyggelse. Nej, den Jord, man havde arvet fra sine Fædre, skulde gaa i Arv til Børnene; man skulde gøre, hvad man kunde for at undgaa, at flere Smaakaarsfolk bosatte sig i Sognet, hvis Fattigbyrde derved let kunde forøges. Det var da ikke velsét, naar en Gaardmand solgte eller lejede Jord til Bebyggelse til en Arbejdsmand. Men efterhaanden som Udviklingen skred fremad, maatte man dog bøje sig for Nødvendigheden. En og anden Gaardmand begyndte at udstykke sin Jord til et Par af sine Børn, saa blev Jorden jo dog i Slægtens Eje. Men derved blev ogsaa en Del hidtil uopdyrket Jord taget ind til Dyrkning. Og Jorderne blev saa ogsaa dyrket bedre, da Arealerne blev mindre. Efterhaanden kunde da hver af de udstykkede Parceller holde ligesaa stor Kreaturbesætning, som der før holdtes paa den samlede Ejendom. Udstykningerne kostede vel Penge, Laan maatte optages til Bygning, Besætning m. m., men saa kom Kreditforeningerne og tilbød Laan til rimelig Rente og lang Afdragstid. Det indsaa man da, var bedre end de private Laan, som ikke forlangte Afdrag, men hvor Gælden altsaa blev ved med at hvile paa Ejendommen, selv om en Mand besad den i mange Aar. Dyrkningsmaaden blev omtrent ved at være den samme i Tidens Løb: Rug, Byg, Boghvede og Havre var de sædvanlige 4 Slags Sæd, og saa dyrkedes der da ogsaa Kartoffler til Husbehov. Sædskiftet var i Almindelighed første Aar Boghvede el. Byg, derefter to Aar Rug, i det fjerde Aar Havre uden Gødning til Græsning. Græsmarkerne vrimledé i de første Aar af Rødknæ og Stedmodersblomster, i de næste Aar Kvikgræs og andet Ukrudt. Men saa begyndte man sidst i 70'erne

at mergle. Jorden var i sig selv fattig paa Kalk, men der skete en betydelig Fremgang, efterhaanden som man gik videre med Merglingen, som omsider benyttedes paa alle Jorderne. Merglen var ganske vist ikke særlig kalkholdig, knap paa 20 à 25 pCt.; men den gav dog et synligt Bevis paa, at det var den Vej, man skulde fremad. Der var her som mange andre Steder dem, der saa skævt til Brugen af Mergel; det var især de ældre, der mente, at den nok gav en rig Fader, men til Gengæld en fattig Søn, idet Jorderne blev ødelagte for de følgende Slægter. Den Modstand op- hørte dog efterhaanden. Nu til Dags faar vi Mergelen pr. Jernbane fra Ringkøbing, og Arbejdet gaar lettere end i tidligere Dage. —

Aaret 1868 blev et Mærkeaar i Jerne Sogns Historie. De endnu levende Beboere fra hin Tid vil mindes gamle „Lisbeth Esbjergs“ Spaadom: at der i Jerne Sogn skulde fremstaa en By, hvori Jerne Kirke skulde staa som Byens Midtpunkt. Ved Lov af 24. April 1868 bestemtes det, at der i Nærheden af Esbjerg i Jerne Sogn skulde anlægges en Dokhavn for Statskassens Regning; den skulde være fuldført inden 1. Januar 1871. Hvad denne Lov har bevirket, véd alle. — Men ogsaa i en anden Henseende blev 1868 et Mærkeaar. Sommeren blev saa hed og tør, at Høsten omtrent mislykkedes; den Smule, der var at faa paa Markerne, var indbjerget d. 5. Avgust. Af Rug avledes saa lidt, at Beboerne ikke kunde brødføde sig selv; og Foraarskornet var endnu ringere. Kartofflerne gav ikke mere end Udsæden. Men midt i alt dette mørke og sørgelige kom der et Lysskær, som gav Folk nyt Haab. Nogle faa Mænd dannede et Selskab til at indkøbe Sten, som skulde bruges til Støbning ved Havnearnlæget ved Esbjerg. Rullesten var der nok af i

Sognet, og store Kampesten sad der mange af i Digerne. Alle de Sten, der kunde samles og leveres paa Heden ved Esbjerg, var Stenkompagniet rede til at købe; havde man samlet en Favn Sten, kunde man henvende sig til Møller Hans Kr. Hansen paa Spangsbjerg Mølle, som saa leverede Brødkorn eller Mel og Gryn for Stenene. Folk sagde ikke uden Grund, at „det var, som om Vorherre gjorde Stene til Brød“. Men nu kom der efterhaanden Vanskeligheder; Stenkompagniet blev ved at opkøbe Sten, men Havneingeniørerne fik ogsaa en Mængde Sten andet Steds fra, og nu vilde de trykke Priserne paa Sognets egne Sten ned, hvad Stenkompagniet dog ikke vilde gaa ind paa. Saa blev Stenene liggende længe paa Heden, og Folkevittigheden sagde, at Stenkompagniet led af Stensmerter, saa der skulde maaske en Operation til for at stille Smerterne og afhjælpe Ondet. Kompagniet tog slige Vittigheder med godt Humør, og omsider bekvemmede Ingeniørerne sig da til at tage Stenene til den Pris, som Kompagniet bestemte.

Med stor Sparsommelighed slap Folk da gennem det svære Aar 1868, om end mange maatte stifte en længe tyngende Gæld.

I 1884 kom en Sønderjyde J. A. Bejer til Esbjerg, hvor han anlagde et Mejeri i Skolegade. Mælken købte han af de Gaardmænd og Husmænd i Jerne Sogn, som vilde sælge ham den. Da man mærkede, at det gav større Indtægt at sælge Mælken til Mejeriet end selv at lave Smørret efter de gamle Metoder, blev Resultatet af fire Aars Forhandlinger, at der skulde opføres et Andelsmejeri i Esbjerg, hvortil man mente, at Flertallet af Sognets Koejere vilde slutte sig, skønt Andelstanken var ny i Jerne Sogn. 6. Maj 1888 sam-

ledes man i Veldbæk Skole for at drøfte Sagen og blev enig om, at kunde der tegnes 400 Køer, skulde Mejeriet oprettes. Der valgtes en foreløbig Styrelse paa 7 Medlemmer; det blev Gaardmændene Søren Pedersen (Maade), Hans Nielsen (Novrup), Niels Peder Nielsen (Veldbæk), Jes Jepsen (Jerne), Niels Peder Kristensen (Kvaglund), Hans Jensen (Spangsbjerg) og Niels Kr. Sørensen (Gammelby). Man fik hurtigt det tilstrækkelige Antal Køer tegnet, og endnu samme Sommer opførtes et Andelsmejeri i Esbjerg (Kongensgade). Anlægs-kapitalen var 18,000 Kr. 7. Decbr. s. A. holdtes Generalforsamling, der vedtog Love og valgte den ovennævnte Bestyrelse med Søren Pedersen (Maade) som Formand. Driften begyndte 4 Dage efter. I 1900 købte Andelshaverne J. A. Bejers Mejeri i Skolegade og henlagde hele Driften til dette Mejeri. Mejeriet i Kongensgade blev saa solgt til privat Brug. Søren Pedersen fratraadte som Formand 27. Maj 1905, da han ikke ønskede Genvalg. Hans Eftermand blev Gaardmand Thomas Th. Bruun (Skads). Man havde nemlig 1. Juni 1895 optaget en Del Beboere i Skads Sogn som Andelshavere, mod at de betalte 50 Kr. af hver Ko, de havde ved Optagelsen. — 21. Novbr. 1913 fejrede Mejeriet sit 25-Aars Jubilæum ved en lille Festlighed paa Esbjerg Højskolehjem.

Fra mine Drengenaar mindes jeg kun en eneste Mand i Jerne Sogn, der gik med sorte Knæbenklæder (ligesom Drengene nu til Dags), lange hvide Strømper samt en rød ulden Hue med en lang Kvast. Han havde ejet Vestergaarden i Kvaglund, som han afstod til sin Datter Mette imod at faa Ophold dér til sin Død. — Det var almindeligt, at der i ethvert Hjem, som havde Jord, holdtes Faar, i Gaardene almindelig 12, i

de mindre Hjem 4 Faar. Om Foraaret ved Pinsetid og om Efteraaret ved Mikkelsdag vadskedes og klippedes Faarene, og det gjaldt da om, hvem der kunde stille med de hvideste Faar. Baade Mænd og Kvinder deltog i Vadskningen; Klipningen besørgede Husmoderen og en af hendes Piger. Ulden blev godt sorteret; og i de lange Vinteraftner sad Kvinderne ved Spinderokken, mens Mændene og Karlene kartede Ulden. Til 1. Februar maatte man være færdig; thi da skulde Husmoderen begynde at spinde Hør til Linned og Lagener samt til hele Aarets Brug af Sytraad; det maatte nemlig ikke købes. — Vævede man ikke selv, bragtes Garnet til Væveren; Mand og Kone fulgtes da gerne ad hver med sin Sæk paa Nakken. Væveren bragte saa siden det færdige Tøj og fik sin Betaling samt et stort Rugbrød i Tilgift. Tøjet farvede man selv, hvis man da ikke foretrak at bruge det ufarvet. Kunde man ikke overkomme at sy Tøjet selv, var der Skræddere, der gik omkring til Gaardene og syede Mandfolkeklæder og fik Kosten paa Stedet. Man har altsaa ikke blot i ældre Tid haft Løbedegne, men ogsaa Løbeskræddere; de sidstnævnte kan ældre Folk endnu sagtens huske. —

Mændene gik til daglig med en kort Trøje af godt stampet farvet eller ufarvet Vadmél; til Højtidsbrug havde de en langskødet sort Vadmélfrakke, der ikke var foret i Skøderne. Overfrakke kendtes ikke. Kvindernes Dagligdragt var gerne en blaa Vadmélstrøje, kantet med Fløjl, og et Hvergarnsskørt. Til kirkelige Højtider havde de en sort Kjole af tyndere Tøj; Skoene, som Sognets Skomager havde syet, skulde gerne holde i en Aarrække, derfor sparede man paa dem og gik ofte til Kirke i hvidskurede Træsko forsynede med Messingkrampe. Træskoene brugtes ved al Slags Ar-

bejde og fik da ogsaa Lov at komme ind i Stuerne, indtil Lergulvet forsvandt.

Landbrugsarbejdet var strengt og Redskaberne tunge og klodsede. Maskiner kendte man jo ikke, saa alt Arbejde udførtes med Haandkraft. Mændene maatte besørge Kreaturerne Røgt og Pleje; Hakkelsen blev skaaret med Haandkraft, Stalden fejedes med en Kost af tynde Pilegrene. Roer eller Kraftfoder kendtes ikke, Foderet var hovedsagelig Hø og Halm. Ikke saa sjældent maatte Folkene om Morgenen hjælpe Køerne paa Benene, før de fodredes og malkedes. Kornet tærskedes med Plejl, naar Karlen var færdig i Stalden. Det rensedes med et Saald, der var lavet af Svineskind med udstampede Huller; Saaldets Sider var lavet af Rugtag og var 5—6 Tommer høje, sammensyet med tildannede Pilekviste. De, der skulde arbejde med et saadant Saald, fik lært, hvad Ordet „Lændeværk“ betyder. Kvinderne skulde malke, kerne Smør og lave Ost. — Om Foraaret maatte Pigerne ud i Mosen, de skulde grave Klyne, læsse dem med Hænderne paa Hjulbørene og trille dem ud paa Sættepladsen. Om Foraar og Efteraar maatte de ogsaa ud for at sprede Gødningen paa Marken. Ja Kvinderne blev ikke skaanet i gamle Dage. Saa var der Engsletten om Sommeren; det betragtedes som en hel Fornøjelse, ja den, der af en eller anden Grund ikke maatte komme med i Engen, betragtede det ligefrem som en Straf. Kvinderne besørgede ogsaa Ølbrygningen. Der blev drukket meget Øl, thi der spistes meget salt Kød. I hver Gaard plejede man sidst i Oktober at slagte et voksent Kreatur og en Del Faar og Lam; Kødet nedsaltedes da til Brug for hele Aaret. Og den salte Mad gav Tørst. Kom man ind i Gaardens Dagligstue, saa' man gerne

en stor Tinkande eller Trækande med hjemmebrygget Øl, der stod til fri Afbenyttelse for Husets Beboere og til Dels ogsaa for besøgende Folk. Ølglas brugte man ikke, man drak alle af Kanden. Snapseglass derimod var godt kendt. Øl og Snaps beværtedes Venner og Naboer med, naar de kom i Besøg; og havde de god Tid, vankede der tillige 2—3 Kaffe-punse med Smørrebrød bagefter. Gæstfriheden maatte ikke komme i Vanry. —

Gik Mand og Kone paa Grund af Alder eller Svagelighed paa Aftægt, kunde det knibe med Udkommet, hvis de ikke havde opsparede Penge i Behold. Var Forholdet mellem Aftægtsyder og Aftægtstager dertil ikke godt, kunde det blive rent galt. Lad mig fortælle om et Par gamle Aftægtsfolk i min Drengetid; de fik Aftægt af en Søn, til hvem Forholdet — vel at mærke — var *godt*. Lejligheden, de fik i en Side-længe af Gaarden, bestod af et Værelse og et Køkken. Værelset var 36 □ Alen i Flademaal og havde en Højde af 3 Alen. Dette Værelse var altsaa baade Dagligstue, Spisestue, Arbejdsstue og Sovestue for de gamle. En Bilæggerovn skulde forsyne den lille Stue med Varme; men ofte fyldtes Stuen med Røg, saa alt derinde blev baade sort og sodet. En Alkoveseng med et uldent Tæppe som Forhæng, et lille Bord, 3 Stole og 1 Dragkiste var hele Møblementet. Hjemmestøbte Tællelys, som man ellers i Almindelighed brugte, havde de gamle ikke Raad til. Men saa havde de et ejendommeligt Lysapparat, som jeg ellers ikke har sét anvendt. En Lampe, der hang i en Jærnstang fra Bjælken, bestod af to trekantede Jærnbakker; i den øverste holdtes Levertran, som udvandedes af Fiskelever, udsaltet om Foraaret i Solvarmen, saa det kostede intet; Lampe-

vægen, der bestod af Marven af Siv, kostede heller ikke noget. I den nederste Bakke opsamledes de Tran-draaber, som kunde dryppe ned fra Lampen ovenover. Hvilke Naturalydelser de gamle fik, véd jeg ikke; men Konen tjente lidt ved at spinde, Manden ved at lave Kurve. Materialierne hertil var Rugtag og Pilekviste, de kostede ikke noget; thi naar han afleverede en Kurv, fik han i Almindelighed foruden Betalingen et Knippe Tag med sig hjem i Tilgift.

Den nulevende Slægt har maaske ondt ved at tænke sig, at saadanne gamle Folk kunde leve tilfredse og lykkelige under saadanne Forhold. Men vi maa da huske, at dels kendte de ikke bedre, dels havde de lært at arbejde og spare; og er der noget, der giver Tilfredshed i Hjerte og i Hjem, saa er det nok *Arbejde* og *Sparsommelighed*.
